

HOZZÁÉRTÉSSSEL, ROMANTIKA NÉLKÜL A MAGYAR IRODALOMRÓL

Hannu Launonen: *Hirvipoika*. Tutkielmia Unkarin kirjallisuudesta.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1976.

Hannu Launonen irodalmunk egyik legjobb finnországi ismerője és fordítója. *Hirvipoika* (*Szarvasfiú*) címmel hat, a magyar irodalom kérdéseivel foglalkozó tanulmányát adta ki kötetbe gyűjtve a Finn Irodalmi Társaság. Az angol nyelvű összefoglalással, gazdag forrásjegyzékkel és névmutatóval ellátott kötetet fontos műnek kell tartanunk. Részben azért, mivel egyértelműen mutatja és elősegíti a magyar–finn kulturális kapcsolatok változását, megújulását azzal, hogy a gyermeteg-rácsodálkozó lelkesedés vagy a semmitmondó udvariaskodás helyett a kulturális értékek tényleges, tárgyyszerű megismertetését, elmélyült elemzését végzi el. De azért is, mert az ilyen mélységű vizsgálódás nekünk magunknak is adhat új szempontokat irodalmunk értékeléséhez.

A hat tanulmányból három áttekinthető, ismertető jellegű. A kiindulópont mindháromnál közös: a finnül megjelent antológiákra, illetve önnálló kötetekre támaszkodva tekint ki szerzőjük a magyar irodalom némely folyamatára, sajátosságára. (A kötetek: az *Unkarin lyyra* és a *Kaivojen maa* című vers-, a *Maailma uutena* című novella-antológia és Illyés Gyula *Puszták népe* című könyve.)

Mai költészetünket bemutató tanulmányában (*A magyar költészet háttere és jelene*) líránk két lényeges hagyományáról beszél: a forradalmiságról, amit a Dózsa-téma folyamatos irodalmi jelenlétét végigkísérve mutat meg, és a népiességről, amelynek uralomra jutását helyesen látja meg Petőfi és Arany költészetében. Mai líránk legjellemzőbb vonásának a sokszínűséget, többirányúságot tartja: ezen az alapon választja ki a néhány, röviden bemutatandó költőt is. Illyést és Vácit népi programjuk és harcok, Petőfi útját folytatódó lírájuk alapján kapcsolja össze, s ennek bizonyítására mutatja be lényeglátóan Illyés *Bartók* és Váci *Te bolond* című költeményét. Az előbbivel kapcsolatban a magyar költészet közéleti szerepvállalásának szükségességét is pontosan megvilágítja. Weöres Sándor széles körű világirodalmi érdeklődésen alapuló formaművészetének előzményeit Babits és Kosztolányi esztétizáló lírájában találja meg. Juhász Ferencet és Nagy Lászlót e két irányzat között véli látni: „nem a harcok, de nem is a visszahúzódó” csoporthoz tartoznak szerinte. Magyar szemmel nézve meglepőnek tűnhet, hogy Nagy László „káromkodásból épített katedrális” a nem harcok jelzót kapja meg, noha abban teljesen igazat adunk Launonennek, hogy ez nem Petőfi–Illyés–Váci-típusú harcosság. Ady költészete – s így harcmodora is – még kevésbé ismert Finnországban, s talán ez is oka, hogy erre a vonulatra nem figyelt föl a tanulmányíró. Kitűnően veszi észre viszont mindkettejük költészetében az új típusú, ősi rétegekig lenyúló népiséget: Nagy László *Menyegzőjét* elemezve, a finnugor ősköltészet nyomait fedezi föl a versben. Csoóri munkásságában a kettős kötődés egységére figyel föl: a magyar faluhoz (kiindulópontjához) és az európai kultúrához való vonzódásának elválaszthatatlanságára. (Nekünk idehaza erről mindjárt az illyési attitűd folyamatossága jut eszünkbe.) Végül a szocialista líra újabb képviselőiként beszél Eörsi Istvánról és Ladányi Mihályról. A közvetlenséget, illúziómentességet és a kispolgáriság elleni harcot tartja költészetük alapvonásának.

A XX. századi prózánkról (epikánkról) írt tanulmányában (*A próza a költészet házájában*) először a műnem háttérbe szorultságának okát keresi, és néhány szociológussal egyetértésben abban találja meg, hogy a hosszan tartó idegen uralom csak a versben-tiltakozást tette lehetővé, a regény méretű társadalmi összképek megszületését nem. A *kis-művészetek országának* nevezi Magyarországot, mivel véleménye szerint a líra mellett a kisépikában (ballada, novella, majd kisregény) produkál igazán nagyot a magyar irodalom. Ezek után ismerteti a novella-antológiában megjelent műveket. Már a válogatáskor is törekedett [ő szerkesztette a kötetet] a sokszínűség megmutatására, s ezt hangsúlyozza a tanulmányban is. Jó érzékkel tesz különbséget Móricz, Tamási, Sarkadi és Sánta vagy Gelléri és Nagy Lajos között, láttatva persze a hasonlatosságokat is. Érdekes gondolatsort

indíthat el, ahogy a nekünk talán föl sem tűnő miliőazonosságról beszél Móricz Barbárok és Mészöly Miklós *Magasiskola* című elbeszélését összevetve. Rajtuk kívül Karinthy Frigyes, Déry és Fejes arcélét villantja még föl, majd a tanulmány utolsó részében azt a négy könyvet ismerteti, amelyet szívesen olvasna finnül is. (Tamási: *Abel a rengetegben*, Somogyi-Tóth: *Próféta voltál, szívem*, Fejes: *Jó estét nyár, jó estét szerelem*, Sütő: *Anyám könnyű álmat fégér.*)

Az Illyés könyvét bemutató ismertetést (*Illyés Gyula és a Puszták népe*) azzal a megállapítással kezdi, hogy több mint harminc évvel a megjelenése után is érdemes volt lefordítani a művet. Megbízható társadalmi-történelmi ismeretek birtokában vázolja keletkezési körülményeit, majd fölhasználja a kitűnő alkalmat, hogy a pusztaromantikát a műből merített tényanyag segítségével is véglegesen aláaknázza. Jól látja, hogy a mű alapvető irodalmi erénye az ellentétek egységét megvalósító ábrázolásmód: a személyes élmények és a tudományos tárgyilagossággal kezelt adatok, a szenvedés és az öröm, az indulat és a humor összeszinkratizáltása. Nagyon érdekes a példája, amellyel a finn olvasó számára megfoghatóvá próbálja tenni az illyési ábrázolásmódot és szemléletet: szerinte Margaret Mead antropológiai módszere, a finn Snellmann nemzeti programja és Whitman költészete együtt elgondolva adhat valami ehhez hasonlót.

A másik három, részletes, elemző tanulmányból kettő a közvetlenül magyar tárgyú. Az egyik úgy foglalkozik Juhász Ferenc költészetével (*A szarvassá változott fiú és Juhász Ferenc*), hogy a címében szereplő, Hannu Launonen által lefordított költeményt állítja középpontba, és ennek elemzése közben és után biztosít kilátást Juhász egész pályájára. Veselemzés és fordítói műhelytanulmány ez együtt: a legmélyebbre ás a kötet darabjai közül. Ahogy első tanulmányában a Dózsa-téma, most a szarvas-csodaszarvas motívum vonulatát kíséri végig röviden a magyar művészetben, hogy a Juhász-vers helyét is pontosan láttassa. Roppant gazdag, helyenként képről képre haladó nyelvi-stilisztikai elemzést ad a költeményről, megvilágítja Juhász nyelvi forradalmát. És elmondja, hogy a burjánzó jelzős szerkezetépítmények őt is nyelvi forradalomra kényszerítették, mivel halmozásuk a finn szöveget elviselhetetlenül nehézkessé tette volna. Az ő forradalma abban állt, hogy nem mellékmondatokká oldva, hanem összetett szavakká sűrítve mentette át őket, ami – véleménye szerint – új nyelvi lehetőségeket nyithat meg a finn költészet előtt is. A költemény ritmusának elemzése közben jegyzi meg, hogy a néhány magyar elemző Kalevala-reminiscenciái inkább csak a Vikár-féle fordítás alapján indokoltak: a finn eredeti alapján kevésbé. Ő regősénekeinkből, népballadáinkból hallja ki a juhászi ritmust, s felhívja a figyelmet ezek és a Juhász-vers motívumegyezéseire is. Juhász mondatépítkezésének viszont egészen pontos megfelelőjére hoz példákat a vogul népköltészetből, s ezzel kapcsolatban utal a *Szent Tűzözön* regéi obi-ugor vonatkozású képanyagára is. A versek képanyagát egyébként nem tartja oly mértékben egyedinek, mint nyelvi megoldásaikat. A költemény értelmezéséről Lukács György és Diószegi András álláspontját ismerteti. Végül – a röviden megrajzolt pályakép után – megállapítja, hogy Juhász lírája „a modern idők barokkja”, „a szocializmus hétköznapijainak barokkja.” Költő-rokonaiként az obi-ugor népköltőket, Saint-John Perse-t és Dylan Thomast nevezi meg.

A másik elemző munka (*Lukács György – kitekintés a marxista esztétikára*) Lukács pályáját és legfontosabb eszméit mutatja be, kísérletet az egységes marxista esztétika megalkotására. Három kérdéskörrel foglalkozik részletesebben: Lukács realizmuskonceptiójával, a modernizmusról vallott nézeteivel és *Az esztétikum sajátossága* című művének sarkpontjaival. Realizmuselméletét kissé szűknek és dogmatikusnak tartja, elismeri azonban, hogy amikor a társadalmi lét felől közelíti meg az irodalmat, sok újat tud elmondani az elemzett korokról és művekről egyaránt. A szocialista realizmusról vallott lukácsi fel fogást az árnyalatokra is ügyelve választja el a dogmatikusokétól. Az egész mű egyik alapproblémájának azt látja, hogy a modern művészi törekvések nem „férnek bele” Lukács koncepciójába. *Az esztétikum sajátosságából* a túlközös, a különös, a katarzis és a szépség lukácsi értelmezését világítja meg részletesen. Összegezőképpen arra az álláspontra jut, hogy Lukács elméletéből épp az a dinamizmus hiányzik, amit ő maga követel meg a jó írótól. E fenntartások mellett tanulmányozását rendkívül fontosnak tartja.

Harmadik elemző tanulmánya (*A finn nyelvű Petőfi – az újraértékelés ideje*) csak látszólag érint bennünket közvetetten. Az újraértékelést ugyanis azért sürgeti, mert Otto

Manninen Petőfi-fordításai — amelyek a századelő Petőfi-képe és Manninen rím- és ritmusközpontú fordítói felfogása alapján születtek — véleménye szerint nem az igazi Petőfit mutatják. Illyés Gyula és Fekete Sándor írásaira támaszkodva vázolja föl a mai magyar Petőfi-képet, és ennek szemszögéből veszi bonckés alá Manninen fordításait. Ragyogó elemzései közül is kiemelkedik a *Fa leszek, ha...* fordításának összevetése az eredetivel, valamint francia nyelvű fordításaival: itt együtt csodálhatjuk Launonen versérzékenységét, magyar nyelvtudását, fordítói tehetségét és helyzetismeretét. És reménység ébred bennünk: hátha az ő munkája is ad némi biztatást a legutóbbi műfordítás-vitában is sürgetett hazai fordításkritika elmélyültebb művelésére. Mert erre a finnből fordított művek esetében különösen nagy szükség lenne, hiszen itt ilyesminek nyomai is alig találhatók.

Hannu Launonen könyve sokkal járult hozzá ahhoz, hogy irodalmunkról helyes és igaz kép alakuljon ki Finnországban. Munkája folytatásra érdemes ott is — nálunk is.

SZOPORI N. LAJOS